

ROLA INSTYTUCJI KULTURY W GOSPODARCE MIEJSKIEJ I REGIONALNEJ NA PRZYKŁADZIE WOJEWÓDZTWA ŚWIĘTOKRZYSKIEGO

Edyta Łyżwa

Wprowadzenie

Wydzielenie regionów administracyjnych, jako jednostek podziału terytorialnego danego kraju, wiąże się z decentralizacją władzy publicznej. Podział taki umożliwia dostosowanie polityki ekonomicznej państwa do układu regionalnego, przekazywanie zadań terytorialnym organom administracji oraz włączanie do programowania i realizacji polityki gospodarczej organów władzy samorządowej [Winiarski 2006: 281]. W Polsce to właśnie na samorządach terytorialnych, jako władzach administracyjnych poszczególnych regionów, spoczywa główna odpowiedzialność za rozwój danego obszaru. Wiąże się z tym zarządzanie instrumentami polityki regionalnej, prowadzenie statystyk regionalnych czy budowanie strategii rozwoju [Pająk *et al.* 2016: 112; zob. więcej: Klasik, Kuźnik 2018: 45–49]. Głównym adresem polityki rozwoju regionalnego jest społeczeństwo danego regionu, a najistotniejszym aspektem rozwoju regionu jest rozwój społeczny – zmiana w sposobie, poziomie i jakości życia mieszkańców [Strzelecki 2008: 79].

A. Gałązka wśród współcześnie rozwijanych podejść do polityki rozwoju (w tym regionalnego) wskazał [Szajnowska-Wysocka, Sitek 2015: 5; Gałązka 2017: 12–13], m.in., teorię rozwoju zintegrowanego. Zakłada ona konieczność najszerzego uwzględniania możliwie „wszystkich” sfer działalności społeczno-gospodarczej człowieka, gdzie „przestrzeń” rozwoju zintegrowanego obejmuje sfery: ducha, natury, społeczną, polityki, ekonomii, konsumpcji, techniki, wiedzy itp., które jedynie w warunkach ścisłej wzajemnej koordynacji pozwalają osiągać pozytywne rezultaty procesów rozwoju [Woźniak 2009: 16].

Praktycznym wyrazem takiego podejścia może być strategia oparta na kreatywności. Prace R. Floridy [Florida 2002, 2003, 2010] na temat roli klasy kreatywnej w gospodarce

przyniosły bowiem nowe spojrzenie na kluczowe sektory²⁵. Twórca podkreślał, że *wraz ze spadkiem fizycznych ograniczeń dla miast i społeczności w ostatnich dziesięcioleciach, kreatywność stała się główną siłą napędową wzrostu i rozwoju miast, regionów i narodów* [Jackson *et al.* 2019: 7]. Stąd współczesna gospodarka kreatywna [Stachowiak 2017; *Creative...* 2024: 112] to ewoluująca koncepcja oparta na zasobach kreatywnych potencjalnie generujących wzrost gospodarczy i rozwój, obejmująca aspekty gospodarcze, kulturowe i społeczne współdziałające z technologią, własnością intelektualną i turystyką, o przekrojowych powiązaniach na poziomie makro- i mikro- z całą gospodarką. Podmioty prowadzące działalność gospodarczą związaną z kulturą i technologią, łączące działalność artystyczną z przedsiębiorczością, tworzą część rynku określaną jako sektor kreatywny²⁶ [Hołda 2017: 225]. Są one oparte na wiedzy oraz kreatywności i talencie ludzi, stanowiąc źródło znacznego bogactwa gospodarczego [*Sektor kultury...*]. Ich elementarnym segmentem jest kultura i sztuka²⁷ [Szultka 2012: 20; *Program Kreatywna Europa* 2013; *ESSnet-Culture* 2012: 20] reprezentowana głównie przez podmioty tzw. sektora GLAM (galerie, biblioteki, archiwa, muzea) oraz sztuk widowiskowych (teatr, opera, filharmonia). To właśnie im, na przykładzie wybranego regionu, zostanie poświęcona szczególna uwaga w tym rozdziale, którego cel sformułowano jako: identyfikacja i ocena wybranych cech jednostek kultury o kluczowej roli w województwie świętokrzyskim.

Instytucje kultury oddziałują na przestrzeń nie tylko kształtując wizerunek i markę miejsca, ale także w wymiarze społecznym (wykorzystując i budując kapitał ludzki, kapitał społeczny i jakość życia) oraz ekonomicznym (tworząc miejsca pracy, dochody instytucji, efekty mnożnikowe oraz sieci współpracy z artystami i przedsiębiorstwami kreatywnymi) [Działek, Murzyn-Kupisz 2014: 196]. Wpisuje się to w ogólnie rozumianą rolę sektora kreatywnego w gospodarce obejmującą cztery główne obszary oddziaływania [*European...* 2010: 163]: potencjał gospodarki, innowacyjność, proces „rozlewania się” efektów funkcjonowania sektora kreatywnego na inne dziedziny gospodarki oraz budowanie jakości i tożsamości kulturowej miejsca. Mimo różnorodnych rozwiązań szczegółowych, rozpoznanie pól badań nad gospodarką kreatywną doprowadziło do ustalenia, że opiera się ona na czterech filarach: przemysłach (branżach) kultury i przemysłach (branżach) kreatywnych, a także klasie kreatywnej oraz miastach kreatywnych [Lazzeretti 2014; Klasik 2018: 8; Klasik 2009: 58]. Wprowadzenie ostatniego elementu podkreśla silne powiązanie

²⁵ W przypadku tej strategii, *Podobnie jak w przypadku wielu koncepcji, które koncentrują się na podzbiorze gospodarki regionalnej lub miejskiej, zawsze będzie krytyka skierowana na ignorowanie lub bagatelizowanie roli pozostałej części gospodarki* [Jackson *et al.* 2019: 7].

²⁶ Lub też: branże kreatywne, przemysły kreatywne, sektory kreatywne i kultury, sektor kulturalny – brak jest w literaturze ujednolicenia nazewnictwa w tym zakresie; w publikacji dla omawianego obszaru aktywności gospodarczej będzie wykorzystywane sformułowanie „sektor kreatywny” [zob. więcej: Etmanowicz *et al.* 2012; Łyżwa 2021];

²⁷ Por.: Model okręgów koncentrycznych w sektorze kreatywnym według D. Throsby’ego [2008:150].

sektora z przestrzenią miejską oraz wynikającą z tego koncepcją kreatywnego miasta²⁸ i regionu miejskiego²⁹. Rzeczywiście – podmioty objęte badaniami zlokalizowane są głównie w miejskim ośrodku centralnym regionu (Kielcach) oraz mniejszych miastach (Sandomierz, Pacanów).

Kluczowe instytucje kultury w regionie świętokrzyskim w świetle badań

● Cel i metodyka badań

Do jednych z kluczowych w regionie świętokrzyskim instytucji sektora kreatywnego należą podmioty kultury podległe Marszałkowi Województwa Świętokrzyskiego. Instytucje te zatrudniają i skupiają wokół swojej działalności kreatywne zasoby ludzkie. Zakres analizy objął próbę określenia liczby i roli pracowników reprezentujących zawody kreatywne w tych podmiotach. Sprawdzono także kształtowanie się sieci współpracy w ramach i z udziałem badanych instytucji oraz wpływ działalności tych podmiotów na rozwój branż pokrewnych. Świadomość, że sytuacja związana z pandemią COVID-19 była dla instytucji sektora kreatywnego wyzwaniem przyjrano się także temu, jaki wpływ miał ten kryzys na kondycję finansową analizowanych podmiotów.

Obszar badawczy objął wybrany celowo, zamknięty zbiór podmiotów z województwa świętokrzyskiego wchodzących w skład instytucji kulturalnych sektora publicznego, a będących jednostkami organizacyjnymi podległymi Marszałkowi Województwa Świętokrzyskiego (MWŚ). Było to osiem podmiotów (próbą pełną), w tym:

- Europejskie Centrum Bajki im. Koziołka Matołka w Pacanowie,
- Filharmonia Świętokrzyska im. Oskara Kolberga w Kielcach,
- Muzeum Narodowe w Kielcach,
- Muzeum Zamkowe w Sandomierzu,
- Muzeum Wsi Kieleckiej (Kielce/Tokarnia/Michniów),
- Teatr im. Stefana Żeromskiego w Kielcach,
- Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. Witolda Gombrowicza w Kielcach,
- Wojewódzki Dom Kultury im. Józefa Piłsudskiego w Kielcach.

Zastosowano metodę ankietową, a narzędziem badawczym był kwestionariusz wypełniany przez kadrę kierowniczą badanych instytucji. Zastosowano w nim, m.in. 5-stopniową

²⁸ Odkrywanie roli kreatywności w zwiększaniu innowacyjności miast i ich rewitalizacji znajdujemy u Ch. Landry'ego. Jego koncepcja miasta kreatywnego w dużym stopniu skupia się na potencjale tzw. przemysłów kreatywnych, które koncentrują się w ośrodkach miejskich, przesądzając o ich atrakcyjności zarówno inwestycyjnej, jak i osiedleńczej; zob.: [Landry 2000].

²⁹ Komercyjne sektory kreatywne zazwyczaj są zlokalizowane w dużych miastach; zob.: [Mapowanie 2010: 35].

skale Likerta obliczając, w uzasadnionych przypadkach, wagę wskazanych wyborów. Narzędziem wspomagającym były wywiady bezpośrednie. Badanie przeprowadzono w miesiącach czerwiec-lipiec 2022 r.

W ramach badań podjęto próbę odpowiedzi na pytanie: czy działalność wskazanych podmiotów ma pozytywny wpływ na rozwój bliskiego otoczenia gospodarczego w branżach pokrewnych (takich jak handel wyspecjalizowany, transport, branża hotelarska i gastronomiczna)?

• Wyniki badań

Większość badanych instytucji zatrudniało powyżej 50 osób (podmioty średniej wielkości) – łącznie było to 560 osób na pełny etat oraz 21 osób na niepełny etat (tab. 19). Udział pracowników zatrudnionych na niepełny etat stanowił w całości zatrudnienia (581 osób) niespełna 3,6% (od 0 do 8,6% w poszczególnych przypadkach). Najliczniejsze zatrudnienie odnotowano w Muzeum Narodowym w Kielcach, a najmniejsze w Muzeum Zamkowym w Sandomierzu. Największe zatrudnienie osób na niepełny etat miało miejsce w obszarze sztuk performatywnych – Filharmonii Świętokrzyskiej, Teatrze oraz WDK.

Tabela 19. Liczba osób zatrudnionych w jednostkach kultury podległych Marszałkowi Województwa Świętokrzyskiego (MWS)

Instytucja	Liczba zatrudnionych na pełny etat:	Liczba zatrudnionych na niepełny etat:
Muzeum Narodowe w Kielcach	157	3
Filharmonia Świętokrzyska im. Oskara Kolberga w Kielcach	104	5
Muzeum Wsi Kieleckiej	102	0
Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. Witolda Gombrowicza w Kielcach	75	0
Teatr im. Stefana Żeromskiego w Kielcach	70	6
Wojewódzki Dom Kultury im. Józefa Piłsudskiego w Kielcach	61	4
Europejskie Centrum Bajki im. Koziołka Matołka w Pacanowie	57	1
Muzeum Zamkowe w Sandomierzu	34	2
Razem	560	21

Źródło: badania własne.

W okresie przeprowadzania badania zatrudnieni w instytucjach pracownicy kreatywni najliczniej reprezentowani byli przez muzyków (Filharmonia Świętokrzyska). Drugą grupą byli pracownicy z obszaru sztuk performatywnych i animatorów kultury. Silną reprezentację miał także obszar aktywności określony jako „restauracja i konserwacja zabytków” (tab. 20). Wśród ogółu pracowników kreatywnych muzycy stanowili 14% zatrudnionych, 6% reprezentanci sztuk widowiskowych, a ponad 5% animatorzy kultury.

Tabela 20. Liczba pracowników kreatywnych wśród zatrudnionych w jednostkach kultury (MWŚ)

L.p.	Obszar aktywności	Liczba osób zatrudniona na pełny etat
1	Muzyka	79
2	Sztuki performatywne i audiowizualne	33
3	Restauracja i konserwacja zabytków	17
4	Literatura użytkowa	5
5	Fotografia artystyczna	3
6	Grafika użytkowa	3
7	Dekoracja wnętrz	2
8	Meblarstwo i pokrewne	2
9	Moda	2
10	Programowanie i modelowanie komputerowe	2
11	Fotografia użytkowa	2
12	Grafika artystyczna	1
13	Inne	30

Źródło: badania własne.

Zatrudniani w latach 2019–2021 freelancerzy³⁰ (tab. 21) wykonywali zawody kreatywne w obszarze sztuk performatywnych (np. aktor, prezenter, tancerz), muzyki (kompozytor, wokalista, muzyk) i literatury pięknej (pisarz, poeta, tłumacz).

³⁰ *Freelancer* to osoba pracująca bez etatu, realizująca zadania na zlecenie, specjalizująca się w danej dziedzinie w zawodach związanych z pracą twórczą (np. fotografia, dziennikarstwo, projektowanie, malarstwo), tzw. wolny strzelec.

Tabela 21. Zatrudnienie w jednostkach kultury (MWS) pracowników kreatywnych w latach 2019–2021 na umowy zlecenia, o dzieło (tzw. wolni strzelcy/freelancerzy)

L.p.	Obszar aktywności	Liczba wskazań
1	Sztuki performatywne i audiowizualne	5
2	Literatura piękna	4
3	Muzyka	4
4	Restauracja i konserwacja zabytków	2
5	Malarstwo	2
6	Ceramika i szkło	2
7	Grafika użytkowa	2
8	Programowanie i modelowanie komputerowe	2
9	Fotografia użytkowa	2
10	Architektura	1
11	Rzeźba	1
12	Fotografia artystyczna	1
13	Grafika artystyczna	1
14	Zdobnictwo	1
15	Literatura użytkowa	1
16	Inne	1

Źródło: badania własne.

Połowa badanych instytucji oceniła współpracę z freelancerami wykonującymi zawody kreatywne jako dość ważną. Brak współpracy tego rodzaju w swojej działalności wskazał jedynie jeden podmiot (tab. 22).

Badanie współpracy jednostek kultury (MWS) z innymi jednostkami organizacyjnymi wykazało, że na potrzeby działalności bieżącej, instytucje współpracowały najintensywniej z przedsiębiorstwami usługowymi w zakresie turystyki (hotele, gastronomia, transport), podmiotami kultury (muzea, archiwa/biblioteki) oraz dystrybutorami filmów. Istotne były także powiązania z wydawnictwami, podmiotami edukacji artystycznej, wystawcami (galeriami) i budowlanymi przedsiębiorstwami usługowymi (instalacja i wykończenia). Na potrzeby działalności prorozwojowej instytucje współpracowały najchętniej z podmiotami edukacji artystycznej, wydawnictwami i innymi podmiotami kultury.

Tabela 22. Znaczenie współpracy z freelancerami wykonującymi zawody kreatywne w działalności jednostek kultury (MWS)

Instytucja	Nie	Tak, ale symbolicznie	Tak, w niewielkim stopniu	I tak, i nie	Tak, dość ważna	Tak, w ogromnym stopniu
Europejskie Centrum Bajki					X	
Filharmonia Świętokrzyska					X	
Muzeum Narodowe		X				
Muzeum Zamkowe					X	
Muzeum Wsi Kieleckiej				X		
Teatr	X					
Biblioteka Wojewódzka					X	
Wojewódzki Dom Kultury				X		

Źródło: badania własne.

Mierzalne wyniki aktywności (tworzenie wytworów fizycznych, np. współfinansowanie wydarzeń, konserwacja i budowa infrastruktury) instytucje uzyskiwały w ramach współpracy głównie z podmiotami kultury, nauki i edukacji, takimi jak muzea, archiwa, biblioteki oraz innymi obiektami kultury (domy kultury, obiekty w zakresie działalności antropologicznej, historycznej, etnograficznej) oraz poligrafiami i dystrybutorami (filmów). Aktywności o niemierzalnych wynikach (wytwory intelektualne, np. tworzenie koncepcji, pomysłów, projektów) uzyskiwały w wyniku współpracy z wystawami i galeriami, poligrafiami oraz podmiotami edukacji artystycznej, uczelniami czy instytutami naukowymi, także z teatrami i salami koncertowymi oraz innymi obiektami kultury (domy kultury, obiekty w zakresie działalności antropologicznej, historycznej, etnograficznej).

Pytanie dotyczące wpływu pandemii na zakres współpracy jednostek kultury (MWS) z innymi jednostkami organizacyjnymi wykazało, że instytucje zwiększyły w wyniku pandemii współpracę z muzeami lub bibliotekami, poligrafiami oraz przedsiębiorstwami usługowymi w zakresie budownictwa (instalacja i wykańczanie). Zmniejszył się natomiast zakres współpracy z turystycznymi przedsiębiorstwami usługowymi (hotele, gastronomia, transport), teatrami i salami koncertowymi oraz innymi obiektami kultury.

Ponad połowa badanych instytucji dostrzegała korzystne (nieznaczne lub dość zauważalne) oddziaływanie swojej obecności na rozwój podmiotów z takich dziedzin aktywności gospodarczej, jak: handel, usługi gastronomiczne, usługi transportowe, wyspecjalizowane usługi turystyczne czy usługi noclegowe (tab. 23).

Tabela. 23. Oddziaływanie jednostek kultury (MWŚ) na rozwój innych podmiotów

Instytucja	Nie zaobserwowaliśmy tego zjawisk	Raczej nieznaczny/ mało dynamiczny	Dość zauważalny	Ważny/ dynamiczny
Europejskie Centrum Bajki	X	–	–	–
Filharmonia Świętokrzyska	–	usługi gastronomiczne, usługi transportowe, wyspecjalizowane usługi turystyczne	–	–
Muzeum Narodowe	–	handel	wyspecjalizowane usługi turystyczne, usługi noclegowe	–
Muzeum Zamkowe	–	wyspecjalizowane usługi turystyczne, usługi noclegowe	–	–
Muzeum Wsi Kieleckiej	–	wyspecjalizowane usługi turystyczne oraz usługi noclegowe	handel, usługi gastronomiczne, usługi transportowe	–
Teatr	–	–	handel, usługi gastronomiczne, usługi transportowe, wyspecjalizowane usługi turystyczne, usługi noclegowe	–
Biblioteka Wojewódzka	X	–	–	–
Wojewódzki Dom Kultury	X	–	–	–

Źródło: badania własne.

Największą wagę wskazań miały wyspecjalizowane usługi turystyczne (przewodnicy, agencje) oraz usługi noclegowe.

Najistotniejsze bariery rozwoju wskazane przez badane instytucje były związane z wydatkami (tab. 24).

Tabela 24. Bariery rozwoju jednostek kultury (MWŚ)

Typ bariery	Razem waga zjawiska	Siła bariery				
		nieznaczna	raczej mało ważna	ani znaczna ani nieznaczna	dość znaczna	kluczowa
wzrost kosztów (media, surowce, siła robocza),	34	–	–	–	24	10
brak środków finansowych na odpowiednią promocję	29	1	–	–	28	–
brak środków finansowych na inwestycje	24	–	–	6	8	10
zbyt małe zainteresowanie naszą ofertą	23	1	2	6	4	10
uwarunkowania organizacyjno-prawne	16	1	4	3	8	–
brak wsparcia przez władze kraju	16	–	–	12	4	–
bariery innowacyjno-techniczne	15	1	2	–	12	–
brak wykwalifikowanych pracowników	15	1		6	8	–
nasilająca się konkurencja	12	2	2	–	8	–
brak wsparcia przez władze regionu	10	1	–	9	–	–

Źródło: badania własne.

Kluczowe z nich to wzrost kosztów (mediów, siły roboczej, surowców), ale także brak środków finansowych na odpowiednią promocję oraz na inwestycje. Istotne znaczenie ograniczające rozwój zdaniem respondentów miało także zbyt małe zainteresowanie proponowaną ofertą.

W związku z pandemią COVID-19 nie odnotowano istotnych zmian w zakresie liczby zatrudnianych osób. Wykazane wahania w pojedynczych podmiotach nie były

z nią bezpośrednio związane (tab. 25). Wskazuje to na dużą stabilność zatrudnienia w jednostkach publicznych.

Tabela 25. Wpływ pandemii COVID-19 (w latach 2020–2021) na liczbę pracowników w jednostkach kultury (MWŚ)

Instytucja	Zmiana liczby zatrudnionych na pełny etat	Zmiana liczby zatrudnionych na pełny etat
Europejskie Centrum Bajki	0	0
Filharmonia Świętokrzyska	–1	0
Muzeum Narodowe w Kielcach	0	0
Muzeum Zamkowe	+5	–1
Muzeum Wsi Kieleckiej	0	0
Teatr	+3	+1
Wojewódzka Biblioteka Publiczna	0	0
Wojewódzki Dom Kultury	0	0
Razem	+7	0

Źródło: badania własne.

Nie zmieniała się także liczba zatrudnionych w badanych instytucjach pracowników kreatywnych (utrata jednego etatu muzyka). Na skutek pandemii nie odnotowano zwiększonej współpracy z freelancerami wykonującymi zawody kreatywne, a w przypadku 5. podmiotów jej zmniejszenie, przy czym tylko jeden z respondentów ocenił skalę zjawiska w reprezentowanej instytucji jako dość ważną (tab. 26).

Tabela 26. Wpływ pandemii COVID-19 na spadek podpisywanych umów z freelancerami wykonującymi zawody kreatywne w jednostkach kultury (MWŚ) w latach 2020–2021

Instytucja	Nie	Tak, ale symbolicznie	Tak, w niewielkim stopniu	Tak, dość istotnie	Tak, w bardzo dużym stopniu
	1	2	3	4	5
Europejskie Centrum Bajki				X	
Filharmonia Świętokrzyska			X		
Muzeum Narodowe w Kielcach	X				

	1	2	3	4	5
Muzeum Zamkowe	X				
Muzeum Wsi Kieleckiej		X			
Teatr	X				
Wojewódzka Biblioteka Publiczna		X			
Wojewódzki Dom Kultury			X		

Źródło: badania własne.

Pytani o ocenę wpływu pandemii COVID-19 na ogólnie rozumianą kondycję reprezentowanych instytucji większość z respondentów deklarowała, że wpływ ten był bardzo niekorzystny. Co jednak ciekawe, jeden z respondentów (Muzeum Zamkowe w Sandomierzu) uznał, że pandemia wpłynęła korzystnie (w niewielkim stopniu) na kondycję reprezentowanego podmiotu (tab. 27).

Tabela 27. Wpływ pandemii COVID-19 na kondycję jednostek kultury (MWŚ)

Instytucja	Była bez znaczenia	Ponieśliśmy duże straty z powodu pandemii	Ponieśliśmy niewielkie straty z powodu pandemii	Uzyskaliśmy niewielkie korzyści z powodu pandemii	Uzyskaliśmy znaczne korzyści z powodu pandemii
Europejskie Centrum Bajki		X			
Filharmonia Świętokrzyska		X			
Muzeum Narodowe w Kielcach			X		
Muzeum Zamkowe				X	
Muzeum Wsi Kieleckiej		X			
Teatr		X			
Wojewódzka Biblioteka Publiczna	bd	bd	bd	bd	bd
Wojewódzki Dom Kultury		X			

Źródło: badania własne.

W kolejnych pytaniach skierowanych do zarządzających badanymi instytucjami pozyskano rachunkowe dane ilościowe. Przychody ogółem badanych podmiotów rosły (56,7 mln w 2019 r., 57,5 mln w 2020 r. i 68,3 mln w 2021 r.), i o ile ten wzrost nie był zbyt duży w 2020 r. w stosunku do roku 2019 (wzrost o niespełna 1 mln), to w 2021 r. był wyższy o ponad 10 mln w stosunku do roku 2020 (tab. 28).

Tabela 28. Wybrane parametry rachunkowe w jednostkach kultury (MWŚ) w latach 2019–2021 – przychody, koszty, wynik finansowy

Instytucja	Przychody			Koszty			Wynik finansowy		
	2019	2020	2021	2019	2020	2021	2019	2020	2021
Europejskie Centrum Bajki	5 904 913	4 662 061	7 086 624	5 987 569	4 586 142	6 669 286	(–) 82 657	75 919	417 339
Filharmonia Świętokrzyska	9 814 825	9 284 183	10 207 236	11 234 026	10 574 438	11 713 177	(–) 1 419 201	(–) 12 90 256	(–) 1 505 942
Muzeum Narodowe	10 875 731	1 2041 845	13 496 112	12 278 983	12 003 424	13 535 545	(–) 1 403 252	38 421	(–) 39 433
Muzeum Zamkowe	2 211 650	2 740 960	3 493 260	2 399 290	2 501 475	3 325 128	(–) 187 640	239 485	168 132
Muzeum Wsi Kieleckiej	7 495 520	7 961 881	11 420 293	7 556 985	7 966 228	11 698 869	(–) 61 465	(–) 4347	(–) 278 576
Teatr	7 751 766	7 836 636	9 186 465	7 723 149	7 689 981	9 166 605	28 617	146 655	19 860
Biblioteka Wojewódzka	6 555 336	6 859 263	6 936 885	7 186 706	7 070 558	7 335 166	(–) 631 370	(–) 211 296	(–) 398 282
Wojewódzki Dom Kultury	6 120 036	6 099 906	6 459 528	6 216 511	6 145 252	6 785 196	(–) 96 474	(–) 45 346	(–) 325 668
Razem	56 729 777	57 486 735	68 286 404	60 583 219	58 537 498	70 228 972	(–) 3 853 442	(–) 1 050 765	(–) 1 942 566

Źródło: badania własne.

Koszty ogółem były jednak wyższe od przychodów i stanowiły odpowiednio w kolejnych latach 60,6 mln, 58,5 mln i 70,2 mln. Koszty w 2020 r. nieznacznie spadły względem roku 2019, rosnąc jednak w kolejnym roku o 20%. Wynik finansowy był w każdym badanym roku ujemny, osiągając szczególnie niekorzystną wartość w 2019 r.

W latach 2019–2021 5 podmiotów zarejestrowało wzrost przychodów. Dynamika zmian była jednak znacznie niższa w 2020 r. w stosunku do 2019 r. niż relacja lat 2021/2020. W pozostałych instytucjach najniższe przychody odnotowano w 2020 r. Większość badanych podmiotów zarejestrowała spadek kosztów działalności w 2020 r. w stosunku do 2019 r. i ich ponowny wzrost w 2021 r. Rok 2019 był dla większości podmiotów rokiem deficytowym. Dla połowy badanych podmiotów również kolejne lata 2020 i 2021 przyniosły ujemny wynik finansowy.

Dotacje na działalność statutową stanowiły ok. 80% przychodów ogółem (tab. 29).

Tabela 29. Dotacje na działalność statutową w jednostkach kultury (MWŚ)
w latach 2019–2021

Rok	2019	2020	2021
Przychody ogółem,	56 729 777	57 486 735	68 286 404
w tym:			
dotacje na działalność statutową	43 207 424	46 790 471	52 926 183
udział w przychodach	76%	81%	77,5%

Źródło: badania własne.

Udział tych dotacji w przychodach wzrósł o 5 pp. w roku 2020 w stosunku do 2019, a w kolejnym zmniejszył się o 3,5 pp.

Z tytułu działalności komercyjnej podmioty uzyskały 15% przychodów w 2019 r., 6,5% w 2020 r. i 8,2% w 2021 r. (tab. 30).

Tabela 30. Przychody z działalności komercyjnej w jednostkach kultury (MWŚ)
w latach 2019–2021

Rok	2019	2020	2021
Przychody ogółem (bez WDK*),	50 609 741	51 386 829	61 826 876
w tym:			
z działalności komercyjnej	7 545 402	3 369 552	5 089 388
udział w przychodach	15%	6,5%	8,2%

*brak danych

Źródło: badania własne.

Z tytułu wsparcia publicznego w związku z pandemią COVID-19 jedynie 2 podmioty wskazały dodatkowe przychody w 2020 r. i 1 podmiot w 2021 r. (tab. 31).

Tabela 31. Przychody z tytułu wsparcia publicznego w związku z pandemią COVID-19 w jednostkach kultury (MWS) w latach 2019–2021

Rok	2019	2020	2021
Przychody ogółem,	56 729 777	57 486 735	68 286 404
w tym:			
Z tytułu wsparcia publicznego	–	1 338 579	673 490
w związku z pandemią COVID-19		2 podmioty	1 podmiot
udział w przychodach	–	2,3%	1%

Źródło: badania własne.

W ogólnych przychodach badanej grupy stanowiło to od 2,3% (w 2020 r.) do 1% (w 2021 r.).

Koszty wynagrodzeń ze stosunku pracy stanowiły niespełna 50% kosztów ogółem (52% w 2020 r.) (tab. 32).

Tabela 32. Wynagrodzenia ze stosunku pracy w jednostkach kultury (MWS) w latach 2019–2021

Rok	2019	2020	2021
Koszty ogółem,	60 583 219	58 537 498	70 228 972
w tym:			
wynagrodzenia ze stosunku pracy	29 447 199	30 578 031	33 440 369
udział w kosztach	48,6%	52%	47,6%

Źródło: badania własne.

Koszty umów zlecenia i o dzieło malały od poziomu 5,3% w 2019 r., przez 4,2% w 2020 r. aż do 3,5% w 2021 r. (tab. 33).

Tabela 33. Koszty z tytułu umów zlecenia i o dzieło w jednostkach kultury (MWS) w latach 2019–2021

Rok	2019	2020	2021
Koszty ogółem,	60 583 219	58 537 498	70 228 972
w tym:			
z tytułu umów zlecenia i o dzieło	3 217 681	2 477 151	2 472 700
udział w kosztach	5,3%	4,2%	3,5%

Źródło: badania własne.

● Wnioski z badań

Obraz publicznych instytucji kultury wyłaniający się z przeprowadzonej analizy podmiotów podległych Marszałkowi Województwa Świętokrzyskiego pozwala na sformułowanie takich kluczowych wniosków, jak:

- były to podmioty deficytowe, funkcjonujące na wsparciu publicznym, których przychody z działalności komercyjnej stanowiły w badanym okresie do 15% przychodów;
- głównymi barierami ich rozwoju był brak środków finansowych, w tym na odpowiednią promocję oraz na inwestycje;
- pandemia i restrykcje z nią związane skutkowały znacznym zmniejszeniem osiągniętych przez badane podmioty przychodów;
- instytucje charakteryzowały się stabilnością zatrudnienia w krótkim okresie – nawet w warunkach kryzysu liczba zatrudnionych w nich osób nie zmieniła się;
- pracownicy wykonujący zawody kreatywne mieli największy udział w zatrudnieniu w obszarze sztuk performatywnych (w Filharmonii i Teatrze); w przypadku tych instytucji odnotowano także częstsze stosowanie umów na niepełny etat czy na umowę o dzieło – wykazywały się zatem większą elastycznością zatrudnienia;
- udział freelanserów stanowił 8% ogółu zatrudnionych – głównie w obszarach: muzyka, sztuki performatywne, literatura piękna;
- instytucje, mimo że współpracowały z freelanserami wykonującymi zawody kreatywne w niewielkim stopniu podkreślały ich znaczenie w działalności reprezentowanego podmiotu;
- instytucje chętnie współpracowały z innymi podmiotami kulturalnymi, zwłaszcza w zakresie działalności prorozwojowej;
- w zakresie działalności bieżącej badane podmioty chętnie współpracowały z przedsiębiorstwami usługowymi z zakresu turystyki;
- analizowane instytucje postrzegały swój wpływ na rozwój innych podmiotów z sektorów powiązanych jako ograniczony; żadna z nich nie oceniła go jako ważny, a jedynie 3 jako zauważalny.

Ten ostatni element wydaje się bardzo niekorzystny. Siłą sektora kreatywnego jest bowiem także jego oddziaływanie na powiązane obszary gospodarki (turystykę, gastronomię, transport, handel wyspecjalizowany i inne). Brak istotnie dostrzegalnych tego typu związków świadczy o niskim oddziaływaniu kluczowych instytucji kulturalnych na rozwój otoczenia gospodarczego (branż pokrewnych)

Zakończenie

Województwo świętokrzyskie ma jeden z najgorzej rozwiniętych sektorów kreatywnych w Polsce. Według danych CEIDG podmioty sektora z regionu mają udział wśród tego

typu przedsiębiorstw w Polsce na poziomie od 1,2% do 1,6%³¹ [Centralna ewidencja...]. Biorąc pod uwagę, że województwo świętokrzyskie obejmuje 3,7% powierzchni kraju, 3,1% ogółu ludności Polski oraz 2,5% zasobu podmiotów gospodarki narodowej i 2,8% ogółu pracujących w kraju [Raport... 2024], to wskazane udziały podmiotów z sektora kreatywnego, dla których województwo świętokrzyskie jest głównym miejscem prowadzenie działalności, świadczą o słabości tego sektora w regionie świętokrzyskim, wyrażającym się niską przedsiębiorczością w tym obszarze rynku.

Okolicznościom tym nie pomaga fakt, że miejsce sektora kreatywnego w Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego sprowadza się do elementów misji [Strategia... 2021]³² zawierających lakoniczne sformułowania wnoszenia przez region coraz większego wkładu w rozwój kulturowy Polski i Europy oraz poszanowanie dziedzictwa kulturowego.

Utrudnienia w rozwoju sektora wynikają także z tego, że województwo świętokrzyskie pod względem obszarowym i ludnościowym należy do najmniejszych regionów w Polsce. Także wartość PKB na 1 mieszkańca lokowała świętokrzyskie na niskim 13. miejscu w Polsce. Region jest jednym z najsłabiej zurbanizowanych w kraju, z przewagą ludności zamieszkującej obszary wiejskie. Wyróżnia go wyższy niż przeciętnie w kraju udział sektora rolniczego, a niższy usługowego w strukturze pracujących według sektorów gospodarki. Pracujący w gospodarce narodowej z terenu województwa świętokrzyskiego należą do najstarszych pracujących w kraju. W regionie utrzymuje się także wyższa niż średnio w kraju stopa bezrobocia. Od wielu lat obserwowany jest najwyższy w kraju coroczny spadek liczby mieszkańców województwa (w ujęciu procentowym). Wyniki prognozy ludności do 2060 r. zakładają eskalację obserwowanych w regionie niekorzystnych zmian w zakresie depopulacji – prognozując największy w kraju relatywny spadek liczby ludności. Sytuacji tej towarzyszą pogłębiające się negatywne zmiany w strukturze ludności według wieku, świadczące o postępującym procesie starzenia się mieszkańców województwa [Raport... 2024].

Organizatorem najważniejszych instytucji kultury w regionie świętokrzyskim jest Urząd Marszałkowski Województwa Świętokrzyskiego, a kluczowym ośrodkiem kultury jest stolica województwa – Kielce [Zmiana 2020: 74–77]. Ważnym uwarunkowaniem rozwoju centralnego miasta oraz całego regionu świętokrzyskiego i jego powiązań z otoczeniem jest jego „tranzytowe” położenie pomiędzy największymi aglomeracjami w Polsce: Krakowem,

³¹ Nieco większe udziały wykazano jedynie dla działalności w zakresie architektury – 2%, i agencji reklamowych – 1,7%; opracowanie własne według wybranych klas PKD klasyfikowanych według GUS jako charakterystyczne dla sektora kreatywnego.

³² Misja: Świętokrzyskie w 2030 r. to ambitny region o atrakcyjnym wizerunku – wnoszący coraz większy wkład w rozwój gospodarczy, społeczny i kulturowy Polski i Europy, – szanujący i dbający o swoje dziedzictwo kulturowe i środowisko naturalne, – będący dobrym miejscem do życia, pracy i rozwoju.

Kluczowe działania: 1.3.3. Wzrost potencjału turystycznego regionu na bazie walorów uzdrowiskowych, dziedzictwa kulturowego i środowiska naturalnego sprzyjających rozwojowi turystyki prozdrowotnej.

Warszawą, Łodzią, Konurbacją Górnośląską, a także Lublinem i Rzeszowem. Kielce, stolica i najważniejszy ośrodek miejski województwa, położone są w niewielkiej odległości (120 do 180 km) od wszystkich sześciu sąsiadujących miast wojewódzkich. Atrakcyjność instytucji kultury i sztuki w tych ośrodkach, zwłaszcza w Krakowie i Warszawie, utrudnia popularyzację regionalnych, mniej atrakcyjnych i słabiej terytorialnie skoncentrowanych, podmiotów tego typu.

Wskazane okoliczności stanowią duże wyzwanie dla założeń regionalnej polityki i stosowanych strategii, ze szczególną rolą przypadającą Urzędowi Marszałkowskiemu Województwa Świętokrzyskiego, jako twórcy i mentora stosowanych rozwiązań. Dobre praktyki, w tym przykład Konurbacji Górnośląskiej³³ [Klasik, Kuźnik 2018], może być jednak inspirującym punktem odniesienia do poszukiwania koncepcji zarządzania kreatywnym rozwojem kluczowych miast regionu i całego obszaru województwa świętokrzyskiego. Podjęcie takich działań, jak wzmocnienie promocji regionalnej oferty kulturowej, wspieranie istniejących i budowa nowych klastrów w obszarze działalności kreatywnej, czy też zwiększenie wsparcia dla aktywności kreatywnych freelancerów mogą przyczynić się do poprawy warunków rozwoju sektora i regionu.

³³ W tym zakresie szczególnie przydatne są publikacje autorstwa i pod redakcją naukową A. Klasika, F. Kuźnika oraz współpracowników (UE w Katowicach, Wydział Gospodarki Przestrzennej i Transformacji Regionów).